

УДК 373.5.016:82.09

Лілія Сулімова

ORCID iD: orcid.org/0000-0002-0345-568X

аспірант кафедри української
і зарубіжної літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»,
вул. Устилузька, 42, 44700, м. Володимир-Волинський, Україна
lilushka2009@i.ua

ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК СКЛАДНИК ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті стверджується, що у реалізації навчання української літератури в аспекті її демократичної аксіологічної основи особливої уваги набуває демократичноціннісний складник літературної компетентності. Визначаються критерії та показники за чотирма рівнями (високим, достатнім, середнім та початковим), що свідчать про сформованість такого компонента літературної компетентності старшокласників. Автор узагальнює результати констатувального експерименту, в якому досліджувалися рівні сформованості демократичноціннісного компонента літературної компетентності старшокласників.

Ключові слова: літературна компетентність, демократичноціннісний компонент, критерії та показники, рівні сформованості.

В статье утверждается, что в реализации обучения украинской литературы в аспекте ее демократической аксиологической основы особого внимания заслуживает демократичноценностная составляющая литературной компетентности. Определяются критерии и показатели по четырем уровням (высоком, достаточном, среднем и начальном), свидетельствующие о сформированности такого компонента литературной компетентности старшеклассников. Автор обобщает результаты констатирующего эксперимента, в котором исследовались уровни сформированности демократичноценностного компонента литературной компетентности старшеклассников.

Ключевые слова: литературная компетентность, демократичноценностный компонент, критерии и показатели, уровни сформированности.

Formation of democratic values is the basis of education yevopeyskoho citizen of a democratic society. According to the author, ingredients democratic upbringing should be formed also by means of literature. The article states

that in the implementation of teaching Ukrainian literature in terms of its democratic foundations axiological emphasis becomes demokratychnotsinnisnyy component literary competence. The article defines the criteria and parameters on four levels (high, enough secondary and primary), indicating the formation of such a component literary competence seniors. In clarifying the status of the studied problems in school practice relied on modern democratic values, operating program of Ukrainian literature for grades 9–11, so-called indicators of formation of a competence. The results konstatuvalnoho experiment, which studied levels of demokratychnotsinnisnoho component literary competence seniors. The study covered students and teachers-language and literature of secondary schools graduates (first-year university students). During the experiment konstatuvalnoho obtained information on high school students an understanding of the concept of «democratic values», the ability to critically assess the implementation of the basic principles of democracy Ukraine at the present stage, properly navigate the difficult situation of civil society and make responsible decisions; to assess the possibilities of democratic education in the study of Ukrainian literature in school.

Developed methods konstatuvalnoho experiment that became the basis for determining the overall level of formation of democratic values in high school, identifying inconsistencies appointed process, clarification of internal and external conditions that affect its performance, studies the role of Ukrainian literature in shaping the democratic culture of students.

The article notes that the motive of democratic values is one of the leading novelists in the work of Ukrainian and reading each programmatic work of Ukrainian literature should lead students to confirm these values in society. Attention is drawn to the fact that by analyzing novels included in the public school curriculum of Ukrainian literature, modern scholars focus mainly on national and universal values. Therefore, there is need for an objective interpretation of the curriculum in terms of their novels demokratychnos.

Key words: literary competence, demokratychnotsinnisnyy component, criteria and indicators, levels of development.

Суспільно-політична ситуація, що склалася в державі, передбачає необхідність глибоких внутрішніх трансформаційних процесів на користь європейських цінностей, зокрема демократичних.

Проблемі формування демократичних цінностей молоді присвячена значна кількість наукових і науково-методичних публікацій таких українських учених-педагогів, як В. Андрущенко, В. Бабкін, О. Бабкіна, В. Бебик, М. Головатий, Л. Губерський, А. Колодій, М. Михальченко, О. Семашко, О. Савченко, Л. Маргуліна, О. Сухомлинська та ін. Формування демократичних цінностей стає основою виховання громадянина європейського демократичного суспільства.

На нашу думку, складники демократичної вихованості повинні формуватися також засобами української літератури, адже вона для цього

має необхідний потенціал. У реалізації навчання української літератури в аспекті її демократичної аксіологічної основи особливої уваги набуває демократичноціннісний складник літературної компетентності.

Метою статті є визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості демократичноціннісного складника літературної компетентності старшокласників.

З огляду на спектр свого застосування та функціональність компетентності поділяються на ключові (базові) та специфічні (предметні). Предметна літературна компетентність складається з компаративної компетентності, літературознавчої, культурологічної, аксіологічної.

Складниками аксіологічної компетентності є моральний, духовний, загальнолюдський, національний, демократичноціннісний (Сулімова Л., 2015, с. 70–71).

Про сформованість демократичноціннісної компетентності свідчать, на нашу думку, набуті учнями 9–11 класів знання з теорії літератури, уміння розуміти твір на смислового (ціннісного) рівні, добирати необхідний матеріал для аргументації своїх висновків, висловлювати емоційно-оцінювальне ставлення до порушених автором проблем і характеру їхнього висвітлення, презентувати власну творчість.

Визначаючи рівень сформованості певної компетентності, В. Уліщенко визначає так звані індикатори (компетенції), складниками яких є знання, уміння та мотивація до (Уліщенко В., 2012, с. 122–123). Для розмежування понять «компетентність» і «компетенція» О. Кондратинський провів їх порівняльний аналіз, який продемонстрував, що ці терміни є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, але нетотожними. «Компетенція – це коло питань, у яких суб'єкт добре обізнаний або має повноваження (міра повноважень суб'єкта), а компетентність – це інтегративне поняття, що є результатом опанування численних компетенцій, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці (реалізаційна здатність суб'єкта)» (Кондратинський О., 2016, с. 81–82). Відтак сформованість компетенцій (знаннєвих, уміннєвих, поведінкових) сигналізує про готовність індивіда ефективно виконувати певну діяльність, а отже, про набуття ним компетентності (Уліщенко В., 2012, с. 120).

Спираючись на індикатори сформованості демократичноціннісного складника аксіологічної літературної компетентності в учнів старшої загальноосвітньої школи (Сулімова Л., 2016, с. 325–326), нами визначено критерії та показники за чотирма рівнями (високим, достатнім, середнім та початковим), що свідчать про сформованість досліджуваного компонента літературної компетентності старшокласників. Подаємо їх у таблиці 1.

Із метою визначення рівня сформованості демократичних цінностей у старшокласників нами було проведено констатувальний експеримент. Дослідженням були охоплені учні загальноосвітніх навчальних закладів та випускники (першокурсники ВНЗ). Було проведено анкетування 89 учнів та студентів і 29 слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів-словесників.

Критерії та показники визначення рівнів сформованості демократично ціннісного компонента літературної компетентності

Рівень сформованості	Характеристика за критеріями та показниками
Високий	Старшокласник знає, називає демократичні цінності, розуміє їх значення, орієнтується у історичному контексті під час вивчення української літератури; уміє формулювати власні оцінки щодо розвитку літературного процесу в різні періоди, оцінювати життя і творчість письменників з погляду їх демократизму; вирізняти демократично-специфічні особливості твору; порівнювати й оцінювати літературних героїв з позиції сучасних демократичних цінностей; визначати власну позицію щодо суперечливих питань; активно, відповідально й ефективно реалізовувати такі цінності з метою формування європейського громадянського суспільства; старшокласник мотивований до сприйняття надбань української демократії як особистісно значущих; виявлення самостійності, неупередженості своїх суджень; формування демократичного світогляду.
Достатній	Старшокласник називає окремі демократичні цінності, розуміє їх значення. Орієнтується у історичному контексті під час вивчення української літератури, проте не вміє застосувати ці знання для оцінки відповідної ситуації; уміє аналізувати розвиток літературного процесу в різні періоди, намагається оцінювати життя і творчість письменників із погляду їх демократизму. Однак учень недостатньо переконливо визначає демократично-специфічні особливості твору; порівнює й оцінює літературних героїв із позиції сучасних демократичних цінностей; визначає власну позицію щодо суперечливих питань, але не готовий ефективно реалізовувати такі цінності з метою формування європейського громадянського суспільства; старшокласник мотивований до демократичноціннісного осмислення прочитаного, поглиблення знань про демократичні цінності, проте не сприймає їх як особистісно значущі.
Середній	Старшокласник має фрагментарні знання про демократичні цінності, однак не проводить чіткої межі між демократичними, загальнолюдськими та національними цінностями, відсутнє логічне пояснення власного розуміння таких цінностей; намагається формулювати власні оцінки щодо життя і творчості письменників, та вони не характеризуються розумінням їх демократичної позиції, у творах українських письменників знаходить окремі демократичні цінності, непереконливо визначає власну позицію щодо суперечливих питань; не має належної мотивації до сприйняття демократичних цінностей, відчуває труднощі у визначенні можливості особистої участі у житті держави.
Низький	У старшокласника немає розуміння поняття демократичні цінності; відсутнє вміння знаходити їх у творах українських письменників, учень не усвідомлює здатність художнього твору впливати на формування справжнього громадянина України, не може критично оцінювати ситуацію в державі; не має відповідної мотивації, що свідчить про байдужість до демократичних цінностей суспільства.

Досліджуючи структурні компоненти ціннісних орієнтацій старшокласників, С. Сліпченко пропонує розглядати їх через виявлення

ступеня сформованості у когнітивному, емоційному, мотиваційному і поведінковому показниках (Сліпченко С., 2009, с. 29).

У з'ясуванні стану досліджуваної проблеми у шкільній практиці спирались на розроблені нами завдання та діагностичний інструментарій (авторські анкети), запропонований Г. Назаренко (Назаренко Г., 2013, с. 71–75).

У ході констатувального експерименту мали можливість отримати інформацію щодо:

- розуміння старшокласниками поняття «демократичні цінності»;
- уміння критично оцінити ступінь реалізації в Україні основних принципів демократії на сучасному етапі, усвідомлення майбутньої ролі у політичному житті країни; критично сприймати суспільно-політичну інформацію, правильно орієнтуватися у складних ситуаціях громадянського суспільства та приймати відповідальні рішення;
- оцінки можливості демократичної освіти у процесі вивчення української літератури у школі.

Старшокласники та студенти-першокурсники виконували такі завдання:

1. Назвіть відомі Вам демократичні цінності.
2. Анкета (за Г. Назаренко).

Шановний старшокласнику! Громадяни, яким притаманна культура демократизму, вміють критично сприймати суспільно-політичну інформацію, можуть правильно орієнтуватись у складних ситуаціях життя громадянського суспільства та приймати відповідні рішення. Наскільки, на твою думку, для українського суспільства характерні такі показники? (Оцініть за 5-бальною шкалою).

- Прихильність до демократичних цінностей.
- Рівень гарантії прав людини і громадянина в Україні.
- Рівень суспільно-політичної активності громадян.
- Демократичність та прозорість у прийнятті владою рішень.
- Толерантне ставлення до іншої політичної думки.
- Можливість українських громадян вплинути на політичний процес, щось змінити на краще у житті українського суспільства.

Аналіз результатів виконання першого і другого завдань дав підстави для визначення чотирьох рівнів сформованості когнітивного компонента демократичноціннісної компетентності старшокласників.

Результати виконання цих завдань учнями 10–11 класів та студентами-першокурсниками показали переважно низький і середній рівень знань про демократичні цінності. Роботи, що заслуговують високої оцінки (достатній рівень), є поодинокими.

Старшокласники називали тільки окремі демократичні цінності: свободу слова, думки, совісті (67 осіб), толерантність (37 осіб), рівність (9 осіб), справедливість (8 осіб), людська гідність (7 осіб), конституціоналізм (7 осіб), громадянськість (6 осіб), соціальний порядок (3 осіб), приватність, невтручання в особисте життя (3 осіб), відповідальність (2 особи),

громадянська асоціація (2 особи), моральна автономія (1 особа). Один учень не зміг назвати жодної демократичної цінності. Серед опитуваних виявлені такі, що не розділяють поняття демократичні, національні, моральні та загальнолюдські цінності, називаючи демократичними гордість, чесність, совість, патріотизм та інші цінності.

Оцінюючи демократичність українців, учні констатували, що прихильність до демократичних цінностей характерна для українського суспільства. При цьому найвищий бал поставили тільки четверо старшокласників, а 1 учень – нуль, 2 – один бал, 18 – два бали. Найнижче оцінили демократичність та прозорість у прийнятті владою рішень. 12 опитуваних поставили нуль балів, 9 – один, 12 – два бали. Низько характеризують також толерантне ставлення до іншої політичної думки: 1 – нуль балів, 10 – один бал, 10 – два бали. Найбільш суперечливі думки старшокласників щодо можливості українських громадян вплинути на політичний процес, щось змінити на краще у житті українського суспільства. Шестеро опитуваних оцінили таку можливість у п'ять балів, восьмеро – у нуль, дванадцяттеро – в один, стільки ж – у два бали. Решта учнів поставили середній бал (3–4). Разом з тим рівень гарантії прав людини і громадянина в Україні, рівень суспільно-політичної активності громадян оцінили переважно у 3–4 бали. Відтак, учні, на нашу думку, виявили невміння орієнтуватись у складних ситуаціях життя у державі та нерозуміння можливості впливати на рівень життя нашого суспільства.

Наступний етап дослідження був пов'язаний із оцінкою можливості демократичної освіти у процесі вивчення української літератури у школі. Учні відповідали на такі запитання:

3. *На яких уроках у школі ви обговорюєте поняття демократичні цінності?*

4. *Чи сприяють заняття літератури формуванню твоєї особистої позиції як суб'єкта громадянського суспільства? Яким чином?*

5. *Чи може художній твір вплинути на формування справжнього громадянина України? Якщо «так», то назвіть такі твори.*

Виконання 3–4 завдання показало, що поняття демократичних цінностей обговорюється у школі переважно на уроках історії (59) та правознавства (58), рідше – української (57) та зарубіжної (14) літератури, української мови (6). Більшість старшокласників у заняттях літератури вбачають можливість формування особистої позиції як суб'єкта громадянського суспільства (63 учні). Та не всі з них можуть чітко пояснити, яким чином. Тільки одиниці із опитуваних вказують на можливість при аналізі творів дискутувати, висловлювати свої думки, робити висновки, вчитися мислити. Часткову таку можливість констатують 12 учнів. А четверо старшокласників не вважають уроки літератури такими, що сприяють розвитку їх демократизму.

Старшокласники, відповідаючи на п'яте запитання, стверджують, що художній твір може впливати на культуру демократизму особистості

(75 із опитаних), але при цьому їм важко пригадати такі. Серед творів, що сприяють розв'язанню досліджуваної проблеми, назвали переважно поезії та оповідання, і згадали тільки поодинокі романи: «Тигролови» Івана Багряного (28 осіб), «Чорна рада» Пантелеймона Куліша (21 особа), «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного (11 осіб), «Диво» Павла Загребельного (3 особи).

Більшість робіт має невеликий обсяг, їм властива фрагментарність та відсутність обґрунтувань. Лише в окремих зразках простежується розуміння суті демократичних цінностей та вміння бачити їх у художніх творах.

Рівні сформованості демократичноціннісного компонента літературної компетентності старшокласників (констатувальний зріз) подаємо у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники рівнів сформованості демократично ціннісного компонента літературної компетентності

Рівні	Демократичноціннісний компонент літературної компетентності
	Кількість учнів 10–11 класів та студентів-першокурсників
високий	0
достатній	8
середній	58
низький	23

Відтак, аналіз робіт на предмет сформованості демократичноціннісної літературної компетентності показав, що більшість школярів не сприймають романи як засіб впливу на культуру демократизму особистості. Це пов'язано з незнанням та нерозумінням поняття демократичні цінності, несформованістю вмінь критично сприймати суспільно-політичну інформацію, вирізняти демократично-специфічні особливості художнього твору; порівнювати й оцінювати літературних героїв з позиції сучасних демократичних цінностей.

Із метою вивчення проблеми формування демократичних цінностей у старшокласників було проведено також анкетування вчителів-словесників. Їм було запропоновано дати відповідь на такі запитання:

– Назвіть відомі Вам демократичні цінності. Наскільки, на Вашу думку, для українського суспільства характерні такі цінності?

– Чи можете Ви вплинути на формування демократичного суспільства? Яким чином?

– Чи може художній твір вплинути на формування справжнього громадянина України? За допомогою яких творів Ви формуєте демократичну позицію старшокласників? Назвіть найбільш ефективні методи та прийоми, які при цьому застосовуєте.

Анкетування продемонструвало, що 27 із 29 педагогів розуміють значення поняття «демократичні цінності», називають деякі з них (свобода,

слова, вибору, віросповідання, справедливість, відповідальність, рівність, толерантність і т. ін.) та вказують на часткову наявність їх в українському суспільстві. 26 словесників стверджує, що вчитель повинен активно впливати на формування демократичного суспільства. Та не усі розуміють, яким чином вони можуть зробити це. Більшість із них при цьому спираються тільки на власну активну життєву позицію, і лише дев'ять із них зауважили, що можуть впливати на формування демократизму у суспільстві на уроках словесності, навчаючи висловлювати власну думку, відстоювати свою позицію, створюючи висловлювання на суспільні теми, аналізуючи проблематику літературних творів і т. ін. Усі 29 педагогів (100%) вважають, що художній твір може впливати на формування демократичної позиції учнів. Серед творів, що сприяють демократизації особистості, називають в основному повісті, оповідання, приклади поезій громадянської лірики. 15 педагогів назвали окремі романи, серед них «Тигролови» Івана Багряного, «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, «Маруся Чурай» Ліни Костенко, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного, «Марія» Уласа Самчука.

Словесники визначили такі ефективні прийоми навчання української літератури, які застосовують для вирішення досліджуваної проблеми: дискусію, диспут (11 осіб), бесіду (7 осіб), дослідження (4), інтерактивний «мікрофон» – 7 осіб; проблемні семінари – 5 осіб; круглий стіл – 5 словесників, інтерактивні прийоми «Я герой», «Адвокат героя», «Займи позицію» – теж 5 словесників; створення проєктів, метаплан – 3 словесники. Троє словесників не визначилися з відповіддю.

У цілому розроблена комплексна методика констатувального експерименту стала основою для визначення загального рівня сформованості демократичних цінностей у старшокласників, виявлення суперечностей означеного процесу, з'ясування зовнішніх і внутрішніх умов, які впливають на його продуктивність, ролі занять з української літератури у формуванні демократичної культури учнів.

Таким чином, на основі аналізу отриманих відповідей ми дійшли висновку про нерозуміння учнями поняття «демократичні цінності», недостатню вмотивованість до активної суспільної діяльності, брак психологічної налаштованості на сприйняття демократичних цінностей, недостатню сформованість умінь сприймати програмові романи з погляду демократизму, залучаючи свій суб'єктний досвід, орієнтуючись на демократичні ідеали.

Це, на нашу думку, зумовлює перспективність розробки методичної системи формування демократичних цінностей старшокласників у процесі навчання української романістики.

Список використаних джерел

1. Кондратинський О. С. Формування громадянських компетентностей територіальних громад з використання програмно-цільових підходів:

теоретичний аналіз / О. С. Кондратинський // Аспекти публічного управління. – 2016. – № 4–5 (30–31). – С. 78–86. – Бібліогр.: 15 назв, DOI: 10.15421/151621.

2. Назаренко Г. А. Діагностичний інструментарій для виявлення рівня вихованості культури демократизму старшокласників / Г. А. Назаренко // Рідна школа. – 2013. – № 12. – С. 71–75.

3. Сліпченко С. Діагностування громадянських ціннісних орієнтацій як передумова компетентного моделювання процесу їх формування / Світлана Сліпченко // Рідна школа. – 2009. – № 1. – С. 28–31. – Бібліогр.: 6 назв.

4. Сулімова Л. О. Індикатори сформованості демократичноціннісного складника літературної компетентності старшокласників [Електронний ресурс] / Л. О. Сулімова // Матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 19. – С. 325–326. – Режим доступу: <http://confscience.webnode.ru/>. – Бібліогр.: 3 назви.

5. Сулімова Л. О. Демократичноціннісний складник літературної компетентності старшокласників [Текст] / Л. О. Сулімова // Теоретична і дидактична філологія : Серія «Педагогіка» : зб. наук. пр. / ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М., 2015. – Вип. 21. – С. 66–76. – Бібліогр.: 10 назв.

6. Уліщенко В. В. Методика інтерсуб'єктного навчання української літератури в загальноосвітній основній школі: дис. доктора пед. наук : 13.00.02 / В. В. Уліщенко ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – К., 2012. – 455 с. – Бібліогр.: 469 назв.

References

1. Kondratynskyi O. S. (2016). Formuvannia hromadianskykh kompetentnosti terytorialnykh hromad z vykorystannia prohramno-tsilovykh pidkhodiv: teoretychnyi analiz [Development of civic competencies of local communities on the use of target-oriented approaches: theoretical analysis]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*, 4–5 (30–31), 78–86, DOI: 10.15421/151621 (ukr).

2. Nazarenko H. A. (2013). Diahnostychni instrumentarii dlia vyivlennia rivnia vykhovanosti kultury demokratyzmu starshoklasnykiv [The diagnostic tools to identify the level of education of high school culture of democracy]. *Ridna shkola*, 12, 71–75 (ukr).

3. Slipchenko S. (2009). Diahnostuvannia hromadianskykh tsinnisnykh oriientsatsii yak peredumova kompetentnoho modeliuвання protsesu yikh formuvannia [Diagnosis civic value orientations as a prerequisite for a competent design process of their formation]. *Ridna shkola*, 1, 28–31 (ukr).

4. Sulimova L. O. (2016). Indykatory sformovanosti demokratychnotsinnisnoho skladnyka literaturnoi kompetentnosti starshoklasnykiv [Lights forming component demokratychnotsinnisnoho literary competence seniors]. Proceedings of the International Conferent «Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii»: Zb. nauk. prats, Pereiaslav-Khmelnyskyi, 19, 325–326. Available at: <http://confscience.webnode.ru/> (ukr).

5. Sulimova L. O. (2015). Demokratychnotsinnisnyi skladnyk literaturnoi kompetentnosti starshoklasnykiv [Demokratychnotsinnisnyy component literary competence seniors]. Teoretychna i dydaktychna filolohiia : Seriiia «Pedagogika» : zb. nauk. pr., DVNZ «Pereiaslav-Khmelnys. derzh. ped. un-t im. Hryhoriia Skovorody», 21, 66–76 (ukr).

6. Ulishchenko V. V. (2012). Metodyka intersubiektnoho navchannia ukrainskoi literatury v zahalnoosvitnii osnovnii shkoli [Methods intersub'yektnoho learning Ukrainian literature in a secondary school principal]. Doctor's thesis: 13.00.02. K., 455 (ukr).

*Статтю рекомендовано до друку
доктором педагогічних наук, професором,
професором кафедри української і
зарубіжної літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Токмань Ганною Леонідівною*

Стаття надійшла до редакції 27 вересня 2017 року

Лилия Сулимова

аспирант кафедри української і зарубешної лiтератури
і методики обучення

ГВУЗа «Переяслав-Хмельницький державний педагогiчний
унiверситет iмени Григорiя Сковороди»,
ул. Устилужкая, 42 44700, г. Владимир-Волынский, Украина
lilushka2009@i.ua

**ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ
КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЛИТЕРАТУРНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ**

Liliia Sulimova

Post-graduate student at the Chair for Ukrainian and Foreign Literature
and Methods of Education

SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical
Hryhorii Skovoroda University»,
Ustiluzka str., 42, 44700, Vladimir-Volynskyi, Ukraine,
lilushka2009@i.ua

**DEMOCRATIC VALUES AS A COMPONENT
OF THE LITERARY COMPETENCE
OF THE OLD SCHOOLS**